

Studium przypadku 3.

Opracowanie: Marta Karczevska

Warszawa, 2026

Raport opracowano w ramach projektu Model wykorzystania muzyki tradycyjnej w rozwoju kapitału społecznego małych miejscowości finansowanego w ramach KPO dla Kultury. Prace prowadzone były w 6 różnych środowiskach lokalnych, w których występują zróżnicowane modele funkcjonowania inicjatyw lokalnych związanych z muzyką tradycyjną. Badania realizowano od października do końca grudnia 2025 roku. W poszczególnych lokalizacjach można mówić o zróżnicowanej dostępności informatorów, nastawieniu do udziału w badaniu, a także o bardzo różnorodnym podejściu do kwestii muzyki tradycyjnej. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w poszczególnych raportach. Dziękujemy wszystkim osobom, które postanowiły podzielić się z nami swoją wiedzą, doświadczeniem oraz życzliwie wsparły badaczki i badaczy w pracy terenowej.

*Sfinansowane przez Unię Europejską
NextGeneration EU*

Rzeczpospolita
Polska

Sfinansowane przez
Unię Europejską
NextGenerationEU

1. Opis przypadku – wprowadzenie etnograficzne

Analizowany przypadek dotyczy niewielkiej gminy wiejskiej, położonej na obszarze o silnej ciągłości kulturowej. Tradycja muzyczna stanowi tu integralny element życia społecznego, a jej obecność nie jest ograniczona do wydarzeń formalnych czy scenicznych. Muzyka funkcjonuje jako codzienna praktyka, forma spędzania czasu oraz obowiązek wobec wspólnoty.

Charakterystyczną cechą badanego środowiska jest silna transmisja międzypokoleniowa, często opisywana przez mieszkańców jako naturalna i „domowa”. Nauka muzykowania odbywa się poprzez obserwację, wspólne granie i stopniowe wchodzenie w role muzyczne.

“I po prostu to jest jakby tutaj ta pokoleniowość występuje. Przede wszystkim to jest jakby muzyka, jest, to jest taka tradycja.”
(lokalny lider)

2. Charakterystyka Interesariuszy

Ekosystem interesariuszy w tym przypadku ma charakter silnie wspólnotowy i nieformalny, oparty na relacjach osobistych oraz zaangażowaniu jednostkowych liderów. Brak wyodrębnionej instytucji kultury wpływa na sposób organizacji i podział ról.

Kluczowe grupy interesariuszy:

Liderzy lokalni / animatorzy praktyki muzycznej

Osoby pełniące wiele ról jednocześnie: muzyków, instruktorów, organizatorów prób i wydarzeń. Ich kompetencje wynikają z wieloletniej praktyki i rozpoznania w społeczności lokalnej, jednak nie są potwierdzone formalnymi kwalifikacjami. Funkcjonowanie systemu jest w dużym stopniu zależne od ich osobistego zaangażowania.

Samorząd lokalny

Pełni rolę wspierającą i umożliwiającą, przede wszystkim poprzez udostępnianie przestrzeni, wsparcie organizacyjne oraz finansowe w miarę dostępnych środków. Jednocześnie samorząd identyfikuje ograniczenia wynikające z braku wyspecjalizowanych kadr oraz infrastruktury kultury.

Uczestnicy zespołów i orkiestr

Grupa zróżnicowana wiekowo, obejmująca zarówno dzieci i młodzież, jak i osoby dorosłe oraz seniorów. Uczestnictwo opiera się na relacjach rodzinnych i sąsiedzkich oraz długofalowej przynależności do zespołów.

Rodziny uczestników

Istotny, choć często niewidoczny interesariusz. Rodziny wspierają uczestnictwo dzieci i młodzieży, umożliwiając przekaz międzypokoleniowy oraz codzienną praktykę muzyczną w środowisku domowym.

Społeczność lokalna

Odbiorca i współtwórca działań muzycznych, uczestniczący w wydarzeniach o charakterze lokalnym, często organizowanych w przestrzeniach zastępczych (np. remizy).

Relacje pomiędzy interesariuszami mają charakter bezpośredni i personalny, oparty na zaufaniu i długotrwałej współpracy. Jednocześnie brak formalnych struktur powoduje ryzyko przeciążenia kluczowych osób oraz ogranicza możliwość skalowania działań.

3. Ekosystem lokalny i rola liderów

Brak formalnego domu kultury nie doprowadził do zaniku życia kulturalnego. Przeciwnie – wytworzył gęsto powiązany ekosystem lokalny, w którym funkcje kulturotwórcze pełnią struktury wielofunkcyjne: ochotnicza straż pożarna, szkoła, biblioteka. Role społeczne, zawodowe i artystyczne często się przenikają.

Centralną postacią tego systemu jest lokalny lider – osoba łącząca kompetencje artystyczne, organizacyjne i społeczne. Jego autorytet nie wynika z formalnych nominacji, lecz z długoletniego doświadczenia i uznania we wspólnocie.

„Nie skończył szkoły muzycznej, a potrafi nauczyć każdego – i dziecko, i dorosłego.”
(przedstawiciel samorządu)

4. Praktyki muzyczne i znaczenia społeczne

Muzyka tradycyjna pełni tu funkcję integracyjną i wychowawczą. Regularne próby uczą systematyczności, odpowiedzialności i współdziałania. Dla młodych uczestników jest to także przestrzeń alternatywna wobec cyfrowych form spędzania czasu.

„Muzyka łagodzi emocje, daje poczucie sensu i wspólnoty. To ogromny potencjał.”
(przedstawiciel samorządu)

Istotnym wyróżnikiem badanego przypadku jest dbałość o zachowanie lokalnej manieri wykonawczej, opartej na improwizacji i bezpośredniej interakcji. Praktyka ta bywa świadomie przeciwstawiana sformalizowanej edukacji muzycznej.

5. Mini-synteza przypadku

Przypadek ten reprezentuje model dziedzictwa wspólnotowego, opartego na relacjach, ciągłości i silnym przywództwie lokalnym. Jego trwałość zależy jednak w dużej mierze od jednostek, co rodzi pytania o możliwość skalowania i zabezpieczenia systemowego.

Barier:

- Silna zależność od jednostkowych liderów

Model oparty na „liderze totalnym” zapewnia wysoką jakość działań, ale jednocześnie rodzi ryzyko destabilizacji w przypadku jego wycofania lub przeciążenia.

„(...) potrzebny jest taki po prostu też menadżer kultury, tylko tych osób, no to jest, to jest też zagrożenie, no niestety takich osób jest bardzo mało, chcących się aż tak bardzo zaangażować.”
(przedstawiciel samorządu)

- Brak formalnej instytucji kultury

Choć społeczność skutecznie kompensuje ten brak strukturami nieformalnymi, ogranicza to dostęp do stabilnych środków finansowych i zaplecza administracyjnego.

„No w straży jeździmy, bo innego domu kultury nie ma.”
(lokalny lider)

- Brak systemowego uznania kompetencji mistrzów

Wybitni twórcy ludowi, często bez formalnego wykształcenia muzycznego, nie posiadają uprawnień pedagogicznych, co utrudnia ich zatrudnianie i wynagradzanie.

“(...) nie skończył żadnej szkoły muzycznej, a potrafi nauczyć dziecka, bądź osobę dorosłą, grać na instrumencie, praktycznie każdym instrumencie dętym.”
(przedstawiciel samorządu)

- Niskie i niestabilne wynagrodzenia

Praca instruktorów i muzyków bywa niedoszacowana, co ogranicza możliwość przekazywania kompetencji kolejnym pokoleniom w sposób systemowy.

„Największym ograniczeniem to jest przeważnie zawsze budżet, czyli możliwości finansowe, bo czasami są, czasami ich nie ma.”
(lokalny lider)

- Bariery logistyczne i cyfrowe

Odległości, brak transportu oraz konkurencja ze strony cyfrowych form spędzania czasu wpływają na regularność uczestnictwa młodzieży.

Szanse:

- Silna transmisja międzypokoleniowa

Rodzinny charakter muzykowania i wielopokoleniowe zaangażowanie stanowią najtrwalszy fundament lokalnej tradycji.

„Na terenie mojej gminy przede wszystkim jest orkiestra dęta, gdzie najstarszy człowiek ma ponad 70 lat, a najmłodszy ma 8–9 lat. I tutaj ta pokoleniowość po prostu występuje.”
(przedstawiciel samorządu)

- Muzyka jako narzędzie integracji i dobrostanu

“Regularne próby wzmacniają więzi społeczne, uczą odpowiedzialności i mają pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne uczestników.”
(przedstawiciel samorządu)

- Elastyczny, nieformalny ekosystem lokalny

Współpraca OSP, szkoły i biblioteki tworzy gęstą sieć wsparcia, odporną na brak formalnych struktur.

„No po prostu mała wieś, to ludzie są i tu, i tu. Ten kapelmistrz jest u mnie w zespole na przykład. I odwrotnie, ja u niego gram w orkiestrze dętej. Wszystko jest powiązane. Te same osoby są i tu, i tu.”
(lokalny lider)

- Ochrona lokalnej manieri wykonawczej jako endemitu kulturowego
Przywiązanie do improwizacji i lokalnego stylu stanowi wartość unikalną, możliwą do objęcia wsparciem w ramach polityk ochrony dziedzictwa niematerialnego.

„Powinniśmy chronić to, co jest ważne, ale powinniśmy też uczyć i przekazywać na przyszłe pokolenia, żeby po prostu nie kaleczyć tego naszego dziedzictwa, tylko przekazywać je w takiej formie, w jakiej faktycznie jest.”
(przedstawiciel samorządu)